

УДК 347.73:336.27

А. Нестеренко,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ ТА ФІНАНСОВА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Фінансова система кожної окремої країни, в тому числі й України, так чи так пов'язана нині зі світовою фінансовою системою, яка в умовах глобалізації перебуває на стадії постійної трансформації. Фінансові ресурси країн, міжнародних організацій та фінансових центрів взаємодіють і утворюють світові фінанси або фінансові ресурси світу.

Виникнення і розвиток міжнародних фінансів зумовлені глобалізацією економічних зв'язків, посиленням інтеграційних процесів у економічній, політичній і соціальній сферах.

Ще давньоримський державний діяч і філософ Марк Тулій Цицерон одного дня сказав: «Світовий організм є нерозривне ціле». Ні у якій іншій сфері міжнародного спілкування народів і держав дана старовинна істина не є зараз настільки очевидною, як в міжнародній фінансовій системі. Міжнародна фінансова система — це в якомусь сенсі «кровеносна система» всієї світової економіки [10, 12].

Міжнародна фінансова система, з одного боку, обслуговує міждержавний рух товарів, послуг та факторів виробництва, з іншого — відіграє самостійну роль, яка виявляється через функціонування міжнародних фінансових ринків.

Однією з новітніх тенденцій у розвитку міжнародних фінансів останнього часу є їх глобалізація, яка є складною, багатоаспектною проблемою, у зв'язку з чим породжує численні наукові дискусії.

Мета статті полягає в ознайомленні з поняттям міжнародних фінансів та з ба-

гатьма реальними явищами і процесами, які стосуються всього людства і які є вирішальною складовою сукупності глобальних проблем сучасності (та, зокрема, окремої держави — насамперед України).

Міжнародні фінанси розглядаються у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні вони охоплюють усі міжнародні грошові потоки, а у вузькому — міжнародну централізацію коштів і фінансових ресурсів. Розглядаючи міжнародні фінанси у широкому розумінні, у них виокремлюють міжнародні фінансові відносини та дві ланки міжнародних фінансів у їх вузькому розумінні, фінанси міжнародних організацій та міжнародні фінансові інституції.

Таким чином, ми почнемо аналіз цього складного поняття «міжнародні фінанси» саме з його тлумачення як зарубіжної фінансової наукою, так і фахівцями національного права.

Починаючи з зарубіжної фінансової науки, необхідно звернути увагу, що вона трактує фінанси взагалі досить широко, не обмежуючись конкретними чіткими рамками: де існують товар і гроші, там є й фінанси [2, 12].

За визначенням Дж. Менвіла Херріса, міжнародні фінанси — це економічна сукупність часу і невизначеності відносно рішень, які стосуються кількох різних країн з урахуванням того, що кожна суверенна держава має свою власну валюту, свої закони бізнесу і свої політичні системи [8, 12].

Сучасний вчений-економіст В. М. Опарін під міжнародними фінан-

нансової системи світового співтовариства. Нині ці інституції виконують здебільшого функції надання фінансової допомоги у формі кредитів тим країнам, що її потребують. До їх складу входять:

- Міжнародний валютний фонд;
- група Світового банку;
- Європейський банк реконструкції та розвитку;
- Африканський банк розвитку;
- Азіатський банк розвитку;
- Міжамериканський банк розвитку

[6, 38].

Міжнародні фінансові організації — поняття умовне. Під міжнародною фінансовою організацією розуміється така організація, яка наділена її учасниками компетенцією здійснювати діяльність у валютно-фінансовій сфері, в тій або іншій мірі задіяна у функціонуванні міжнародної фінансової системи. Іншими словами, міжнародною фінансовою організацією можна вважати практично будь-яку міжнародну організацію, присутність якої в міжнародній фінансовій системі помітна. За своєю організацією фінанси міжнародних організацій подібні до державних фінансів, тільки їх головним суб'єктом є не держава, а міжнародна організація. Міжнародні організації вступають у взаємовідносини з урядами окремих країн з приводу формування бюджету чи інших фондів цих організацій. Отримані кошти використовуються на фінансування централізованих заходів, проектів і програм цих організацій, на утримання їх апарату та на фінансову допомогу окремим країнам.

Загальними цілями всіх міжнародних фінансових інститутів є розвиток співпраці, забезпечення цілісності і стабільності міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин. Можна назвати такі причини виникнення міжнародних фінансових інститутів:

— глобалізація і інтернаціоналізація фінансових стосунків, утворення транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, діяльність яких виходить за національні кордони;

— підвищення значення міжнародного руху капіталу у світовій торгівлі;

— розвиток міждержавного регулювання світових господарських зв'язків, у тому числі у сфері валютно-кредитних і фінансових стосунків;

— зростання міри диверсифікації діяльності багатонаціональних корпорацій, у тому числі міжнародного інвестування в спільні підприємства і угоди про партнерство;

— необхідність спільного вирішення проблем нестабільності світової економіки, включаючи світову валютну систему, світові ринки валют, кредитів, коштовних паперів, золота [9, 519].

Можна стверджувати, що метод регулювання за допомогою міжнародних організацій, метод багатобічного регулювання в міжнародній фінансовій системі виявився найбільш бажаним.

У найзагальнішому плані весь суспільний простір, в якому мешкають гроші, здійснюється трансграничний рух фінансових ресурсів і осіб в певних правових і міжнародно-правових режимах, називається міжнародною фінансовою системою (МФС).

Світова фінансова система — це інституціонально (структурно) — правова форма організації фінансових стосунків. Світовий фінансовий ринок пропонує наявність фінансової системи, що є сукупністю різних сфер фінансових стосунків, у процесі яких формуються і використовуються грошові ресурси [5, 260].

МФС сама по собі — настільки складне явище, що і в ній можна виділити окремі підсистеми, компоненти, сфери: міжнародні платіжно-розрахункові відносини, міжнародні валютні відносини, міжнародні кредитні відносини і ін.

У свою чергу, МФС є підсистемою обширнішої міжнародної економічної системи, а та, у свою чергу, — частина міжнародної системи [10, 13].

Уся сфера трансграничного руху фінансових ресурсів, а також осіб — постачальників / отримувачів фінансових ресурсів у певних правових та міжнародно-правовому режимах утворюють Міжнародну фінансову систему. Складовими її є міжнародні фінансові ринки, міжнародна банківська справа, фі-

нанси міжнародних організацій, фірм, міжнародне інвестування, віртуальний фінансовий сектор, міждержавний фінансовий сектор, міжнародні фінансові організації [3, 84].

Міжнародна фінансова система в різних її секторах знаходиться під регулюванням всіляких нормативних комплексів: внутрідержавного права, міжнародного права, наднаціонального права, транснаціонального права, «м'якого права», норм міжнародної моралі і інших неправових норм.

Загальне завдання всіх цих норм — забезпечити порядок у міжнародній фінансовій системі, її стабільне функціонування, уникати криз, запобігати їм, нейтралізувати їх негативні наслідки [10, 14].

У міжнародній фінансовій системі (на відміну від будь-якої іншої) найпомітніше переплетення «публічного» рівня стосунків з рівнем «приватним». Міжнародні правовідносини, що починаються на «публічному» рівні, частенько реалізуються через приватноправові стосунки, і, навпаки, приватноправові фінансові стосунки можуть своїми проблемами або масштабами так чи інакше «виходити» на «публічний» рівень [10, 14].

Можна виділити такі компоненти МФС:

— об'єктивно-наочна сфера — це самі міжнародні фінансові відносини, тобто об'єкт нормативного регулювання в міжнародній фінансовій системі;

— інституційно-суб'єктна сфера — до даної сфери відносяться всі учасники МФО: приватні і публічні особи, які є постачальниками і одержувачами (оператори) фінансових ресурсів;

— регулятивна (нормативна) сфера — до неї відносяться всі види / групи норм, задіяних в регулюванні МФО, а саме: норми внутрішнього права держав, міжнародно-правові норми, норми «м'якого права», різного роду неправові норми;

— функціональна сфера — до цього компонента МФС відносяться всі способи, прийоми, методи, задіяні в управлінні нею, в забезпеченні порядку і ефективності даної системи;

— ідеологічна сфера — немає сумніву, що ідеологічний фон міжнародній фінансовій системі задають настанови по питаннях суверенітету відносно фінансової проблематики, на роль тих або інших світових валют, обґрунтування конвертованості або неконвертованості та ін. [10, 13]

Слід підкреслити, що зазначені функції багатостороннього наддержавного регулювання засновані лише на добрій волі країн-членів. Це означає, що будь-які рекомендації міжнародної організації, якій були делеговані певні регулюючі функції стосовно економічної політики, можуть бути проігноровані національним суверенним урядом [7, 49–50].

Але, на жаль, з цим твердженням Д. П. Расшилова не можливо погодитись за умов критичного ставлення до діяльності МВФ певної частини економічних та політичних кіл України. Так, наприклад, критика кредитної політики МВФ ґрунтується переважно на тому, що за відсутності реальних позитивних зрушень в економічному становищі країни-позичальниці остання фактично потрапляє в залежність від кредитора, який диктує не завжди виправдані умови. Багато держав, у тому числі й Україна, які гостро потребують фінансової підтримки, вимушені погоджуватися з волею кредитора.

В умовах глобалізації в міжнародній фінансовій системі особливо рельєфно виявляється тенденція на протистояння між однією стороною («правом») найекономічніше сильної держави (групи держав) і міжнародно-правовим принципом державного суверенітету. Сильні держави «продавлюють» за допомогою міжнародно-правових механізмів норми, які так чи інакше звужують сферу суверенної компетенції держав (по суті, обмежують суверенітет). За цим можуть стояти як корисливі державні інтереси, так і об'єктивна необхідність, загальний інтерес світового суспільства [10, 17].

За останніх пару десятиріччів у світі сформувалися грандіозні потоки «гарячих грошей», які не є виявом потреб виробництва, торгівлі, інвестування

чи споживання. Головним їх гаслом є «торгівля грошми». Ці «світові гроші» вже не виконують економічних функцій господарювання, а тому вони не підлягають дії об'єктивних економічних законів. Вони перестали бути мірилом вартості, засобом чи втіленням багатства. Спекуляція на світовому фінансовому ринку є найбільш характерною рисою сьогодення [2, 19].

Побудова стійкої фінансової системи дає шанс не лише мінімізувати негативний вплив на Україну посткризової світової економічної рецесії, а й забезпечити сприятливість вітчизняної економіки до нових можливостей розвитку та увійти до групи країн, що динамічно розвиваються.

Традиційно під фінансовою стабільністю розуміється спроможність фінансової системи ефективно виконувати свої функції, в першу чергу забезпечувати ефективний розподіл ресурсів та нормальний перебіг економічних і фінансових процесів. Здатність фінансової системи виконувати свої функції навіть під впливом негативних шоків і у стані відхилення від рівноваги характеризує її стійкість [4, 78–79].

Категорія «фінансова стабільність» є порівняно новою для економічної науки, оскільки в минулому ринкової системи різних країн не мали того ступеня волатильності і пов'язаності, що загрожує загальною дестабілізацією та істотно ускладнює проведення ефективної фінансової й макроекономічної політики.

Слід зазначити, що на сьогодні єдиної концентрації фінансової стабільності не існує. Це пов'язано з таким:

1) функції фінансів істотно відрізняються від інших економічних функцій, зокрема обміну, виробництва й розподілу ресурсів;

2) фінанси сприяють економічному зростанню, підвищенню ефективності економіки й, нарешті, соціальному процвітанню;

3) фінансова стабільність виконує соціальну функцію — забезпечує суспільне благо, тому монетарна й фінансова стабільність тісно пов'язані [1].

Стабільна фінансова система харак-

теризується стійким функціонуванням її складових; здатністю збереження її властивостей за несприятливих зовнішніх дій; ефективною системою нагляду, моніторингу й управління ризиками; розумною монетарною політикою, що не провокує зростання цін; відсутністю істотних відхилень цін на фінансові активи від їх базового рівня.

На фінансову стабільність впливають такі чинники: стабільність уряду; інвестиційна привабливість; внутрішні й зовнішні конфлікти; рівень корупції; мілітаризація країни (війни); релігійні тиски; проблеми законодавства; етнічні проблеми; рівень бюрократії, демократії, соціальної нерівності; ВВП на одну особу населення; динаміка зростання реального ВВП; рівень інфляції; дефіцит бюджету, поточний рахунок у відсотках до ВВП; фінансові ризики; зовнішній борг у відсотках до ВВП; обслуговування зовнішнього боргу протягом року, поточний рахунок за останні 12 місяців у відсотках до річного експорту товарів і послуг; чиста міжнародна ліквідність (міжнародні резерви) в місяцях імпорту; стабільність курсу національної валюти, стабільність фондового ринку [4, 79–80].

Світ стоїть сьогодні на порозі формування та утвердження нових правил гри, які, безперечно, зменшать значення стихійних сил ринку і підвищать регулятивну роль міжнародних фінансових інститутів та держав з метою зменшення впливу дестабілізуючого фактора міжнародних фінансів у сучасній світоглядній системі. Мова йде про спільну розробку світовим співтовариством новітніх стратегічних напрямків регулювання міжнародних фінансів, співзвучних сьогоднішній добі.

Підбиваючи підсумок, зауважимо, що глобальна криза наочно продемонструвала структурну вразливість економіки України та нестійкість її фінансової системи. Якщо не усунути структурні диспропорції в економічній системі й розриви в рівнях розвитку окремих сегментів фінансової системи, найімовірнішим сценарієм розвитку подій для нашої держави стане уповільнення економічної

динаміки та поглиблення дисбалансів фінансової системи. Це призведе до нагромадження потенціалу фінансової дестабілізації в майбутніх періодах. Тому забезпечення фінансової стабільності в посткризовий період розвитку України вимагає структурної модернізації економічної й фінансової систем [4, 93].

Одна з найгостріших проблем, яку необхідно розв'язати Україні сьогодні, — знаходження коштів для свого подальшого успішного соціально-економічного розвитку. Низька якість продукції, безробіття, необхідність структурної перебудови виробництва — всі ці проблеми потребують значних грошових ресурсів. Розбалансованість фінансової системи держави, платіжна криза, що була спричинена насамперед переходом до світових цін на енергоносії, відсутність необхідних внутрішніх нагромаджень об'єктивно зумовили потребу в залученні зовнішніх коштів для відновлення господарської рівноваги, забезпечення сталого економічного зростання [2, 387].

Надходження капіталу з-за кордону може відбуватися у двох основних формах: у вигляді кредитів або у вигляді інвестицій у виробництво, його окремі галузі чи підприємства. Останні є більш привабливою і ефективною формою залучення іноземного капіталу, оскільки дають можливість Україні вирішувати стратегічні завдання її економічного розвитку на основі запровадження нових передових досягнень науково-технічного прогресу та передового досвіду в управлінні. Надходження іноземного капіталу в матеріальне виробництво більш вигідне, ніж отримання та використання кредитів для закупівлі необхідних товарів, що витрачаються, як правило, не за цільовим призначенням і тільки збільшують державний борг.

Іноземні інвестиції важливі також для досягнення середньострокових цілей — підйому виробництва, поліпшення життєвого рівня населення.

Однак при цьому слід мати на увазі, що економічні інтереси іноземних інвесторів і української сторони не завжди збігаються. Так, Україна зацікавлена у

відновленні свого виробничого потенціалу, структурній перебудові виробництва та споживчого ринку, насиченні його недорогими високоякісними товарами, проведенні антиімпортної політики, залученні в наше виробництво передової культури управління. Іноземні інвестори насамперед зацікавлені в отриманні надприбутку за рахунок природних ресурсів України, кваліфікованої та дешевої робочої сили, досягнень вітчизняної науки та техніки, відсутності конкуренції на внутрішньому ринку. Тому перед Україною стоїть досить складне завдання: створити сприятливі умови для залучення іноземного капіталу та використати його безпосередньо для своїх конкретних цілей [2, 388].

Отже, пріоритетним напрямом інтеграції України в систему міжнародних фінансів сьогодні виступає залучення в національну економіку іноземних інвестицій.

Таким чином, вирішення проблеми платежів по зовнішньому боргу багато в чому залежить від відновлення довіри до національної грошової одиниці і створення умов для внутрішнього інвестування. І якщо економічна і грошова стабілізація проходять активно, то і складності з виплатою зовнішніх боргів будуть здолані. Але більш, ніж кредити, Україна потребує інвестицій, оскільки саме інвестиції будять економічну активність і створюють реальне багатство.

Безперечно, порівняно з національними фінансовими системами міжнародні фінанси перебувають лише на початку свого розвитку. Однак поглиблення міжнародної політичної інтеграції та глобалізація економіки ведуть як до посилення ролі діючих організацій та інституцій, так і до створення нових. Це сприяє підвищенню рівня централізації фінансових ресурсів, збільшенню як їх маси, так і обсягів міжнародних фінансових потоків. Врешті-решт, цей інтеграційний процес поступово веде до формування єдиної міжнародної фінансової системи.

Щодо діяльності МВФ, то МВФ наділений занадто великою владою і жодна організація не повинна брати на себе

відповідальність за економічну політику більшої половини країн світу.

Безперечно, порівняно з національними фінансовими системами міжнародні фінанси перебувають лише на початку свого розвитку. Однак поглиблення міжнародної політичної інтеграції та глобалізація економіки ведуть як до посилення ролі діючих організацій та інституцій, так і до створення нових. Це сприяє підвищенню рівня централізації фінансових ресурсів, збільшенню як їх маси, так і обсягів міжнародних фінансових потоків. Врешті-решт, цей інтеграційний процес поступово веде до формування єдиної міжнародної фінансової системи.

Ключові слова: міжнародні фінанси, фінансова система держави, міжнародна фінансова система, міжнародні фінансові відношення, міжнародні фінансові організації, міжнародні фінансові інституції.

У статті з'ясовується поняття «міжнародні фінанси» та співвідношення його з «фінансовою системою держави». Наводяться поняття та значення міжнародної фінансової системи. Також, розглядаючи міжнародні фінанси у широкому розумінні, було розглянуто міжнародні фінансові відносини та дві ланки міжнародних фінансів у їх вузькому розумінні, фінанси міжнародних організацій та міжнародні фінансові інституції.

В статті вивчається поняття «международные финансы» и соотношение его с «финансовой системой государства». Приводятся понятие и значение международной финансовой системы. Также, рассматривая международные финансы в широком понимании, были рассмотрены международные финансовые отношения и два звена международных финансов в их узком понимании, финансы международных организаций и международных финансовых институций.

In the article a concept «international finances» and correlation of him

turns out with the «financial system of the state». A concept and value of the international financial system is pointed. Also examining international finances in the wide understanding, international financial relations and two links of international finances were considered in their narrow understanding, finances of international organizations and international financial institucii.

Література

1. Schinasi G. *Defining Financial Stability* // IMF Working Paper. — April 2004. — N 187.
2. Боринець С. Я. *Міжнародні фінанси : підручник* / С. Я. Боринець. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К. : Знання, 2006. — 494 с.
3. Луцишин З. *Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації* / З. Луцишин. — К. : Друк, 2002. — С. 84.
4. Любіч О. О. *Фінансова стабільність та інструменти запобігання фінансовим кризам: міжнародний досвід і рекомендації для України* / О. О. Любіч, В. М. Домрачев // *Фінанси України*. — 2011. — № 5. — С. 78–93.
5. *Мировая экономика. Мировая финансовая система. Международный финансовый контроль : учеб. для студ. вузов, обучающихся по спец. 060600 «Мировая экономика» и 060400 «Финансы и кредит»* / под ред. В. А. Щегорцова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — С. 260.
6. Опарін В. М. *Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб.* / В. М. Опарін. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К. : КНЕУ, 2002. — 240 с.
7. Расшивалов Д. П. *Регулювання та моніторинг міжнародної фінансової системи* // *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія «Міжнародні відносини»*. — 2002. — Вип. 21. — С. 49–53.
8. Херрис Дж. Менвил. *Международные финансы : пер. с англ.* / Дж. Херрис. — М. : Финанс, 1996. — С. 12.
9. Чернецов С. А. *Финансы, денежное обращение и кредит : учеб. пособие* / С. А. Чернецов. — М. : Магистр, 2011. — 528 с.
10. Шумилов В. М. *Международное финансовое право: понятие, предмет, система* // *Юрист-международник*. — 2005. — № 1. — С. 12–23.